

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava
Sotsioloogia eriala

Johanna Mäekivi

Eesti emade ootused lapselt saadavale toetusele ja abile tulevikus

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kadri Raid, MA
Kaasjuhendaja: Kairi Kasearu, PhD

Tartu 2016

Kinnitan, et olen töö koostanud iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Johanna Mäekivi

02.06.2016

SISUKORD

Abstract.....	3
Sissejuhatus	4
1. Põlvkondadevahelised suhted	5
1.1 Ühiskonnas aset leidnud muutused ja nende mõju põlvkondadevahelistele suhetele	6
1.1.1 Perekonnaga aset leidnud muutused	6
1.1.2. Perekonnaga aset leidnud muutuste mõju põlvkondadevahelistele suhetele.....	7
2. Põlvkondadevaheline solidaarsus.....	10
2.1 Põlvkondade vahelise solidaarsuse edasikandumine	10
2.2 Millised tegurid mõjutavad ootusi ja abi osutamist põlvkondadevahelistes suhetes.....	13
2.3 Põlvkondadevahelise solidaarsus – kas sugupoolte lõikes erinev?	14
2.4 Kaasaegse ühiskonna väljakutsed põlvkondadevahelisele solidaarsusele Eestis	16
3. Probleemipüstitus.....	18
4. Metoodika ja analüüs	20
5. Arutelu.....	28
Kokkuvõte	32
Kasutatud kirjandus	33
Lisad	38

Abstract

Estonian mothers' expectations of receiving support and help from child

During the 20th century norms and values that control family behavior and relations have loosened and that presents challenges for intergenerational relations. On one hand people live longer. Thus different generations can spend longer time together and take part of each other's lives. On the other hand due to the help of welfare state and individualization the obligation of giving help to grandparents is not so straightforward as it used to be. Therefore it is important to study what kind of help people in old age expect from their children. This bachelor thesis examines mothers' expectations of receiving help from their children in the future. The aim is to find out what kind of help mothers expect; do mothers have different expectations for sons and daughters; does number of children or family type affect expectations. Data originates from the „Value of children and intergenerational relationships“ (VOC-IR) study, which was carried out in 2009 among Estonian mothers (N=292). In order to find answers mothers' expectations were examined. The main findings are that mothers value emotional support and that their children will take care of them when they are older. It also appeared that they expect financial support the least. Gender differences aren't strong, so mothers don't have distinct expectations for daughters and sons. The number of children and family type doesn't influence mother's expectations for support they want to receive from their children in the future.

Keywords: generations, intergenerational relationships, intergenerational solidarity

Sissejuhatus

Eesti perekonnaseaduse kohaselt on täiskasvanud lastel kohustus toetada ja aidata oma eakaid vanemaid, kui neil tekib selleks vajadus. Samas ei ole teada, kuidas selliselt sõnastatud kohustus kujundab põlvkondadevahelisi suhteid peretasandil ning ühiskonnas laiemalt. Kasearu ja Kutsar (2010; 2013) on arutlenud riigi ja perekonna institutsiooni omavaheliste kohustuste ja vastutuse jagamise ning sellega seoses põlvkondadevaheliste suhete muutumise üle. Leiti, et vanemate ja laste vaheline abistamine on viimastel kümnenditel pigem vähenenud.

Seega oleks oluline uurida, millist abi ema oma lapselt tulevikus ootab, kas rohkem emotsionaalset või majanduslikku toetust. Selle tulemusena saab üldistada, mida Eesti emad rohkem väärtustavad ja selle põhjal järeldada, millised on põlvkondadevahelised suhted ja solidaarsus. Sellest tulenevalt ongi käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks uurida, millised on emade ootused lapselt saadavale toetusele ja abile tulevikus.

Töö teoreetiline alus lähtub põlvkondadevahelise solidaarsuse kontseptsioonil. Antud valdkonnas on enim tsiteeritud Vern Bengtsoni käsitus (2001) solidaarsuse kuuest dimensioonist, mille võtan ka üheks aluseks oma töö teoreetilise raamistiku loomisel. Esimeses ja teises osas toon välja, millised muutused on aset leidnud põlvkondadevahelistes suhtes ning varasemate põlvkondadevahelisi suhteid käsitlevate uuringute tulemused. Seejärel tutvustan antud uurimuse jaoks kasutatavaid andmeid ning annan ülevaate kasutatavast meetodikast. Edasi liigun andmete analüüsiga ning toon välja käesoleva töö tulemused. Analüüsile järgneb arutelu, kus käsitlen antud uurimuse tulemusi ning toon juurde omapoolsed järeldused. Antud uurimistöö lõppeb kokkuvõttega, kus toon välja olulisemad tulemused.

1. Põlvkondadevahelised suhted

Põlvkondadevahelised suhted käsitlevad erinevaid generatsioone, mis kuuluvad ühte perekonda. Selleks, et aru saada, millised need suhted on tuleb uurida lähemalt, kuidas omavahel läbi saadakse.

Esiteks tuleb mõista, mis on põlvkond. Mannheim (1964) on defineerinud, et põlvkonna all mõistetakse sünnikohorte, kes on sotsialiseeritud sarnasesse kultuurilisesse ja sotsiaalsesse konteksti. Seega saab sama põlvkonna puhul rääkida ka “põlvkonna eneseteadvusest” ehk vaimsusest, mis on kujundatud ühise ajaloolise tausta poolt. Perekonna mõistes tähendab põlvkond perekonna vertikaalset võrgustikku. Seega mitte vanuse, vaid positsiooni järgi teiste pereliikmete suhtes: vanavanem-vanem-laps (Lamb, 2001).

Van Ranst, Verschueren ja Marcoen (1995) on eristanud põlvkondadevahelistes suhetes kolme suhte tüüpi:

- (1) Vanem ja laps
- (2) Vanem-vanavanem
- (3) Vanavanem-lapselaps

Need kolm erinevat suhet tüüpi arenevad ja muutuvad indiviidide elukäigu jooksul. Igal suhtel on oma eripära ja need omakorda mõjutavad põlvkondadevahelisi suhteid üldiselt (Silverstein, Giarusso ja Bengtson, 1998). Osapooled abistavad üksteist erinevalt ja selle põhjal kujuneb solidaarsus.

Perekondlikke suhteid saab uurida erinevate lähenemiste abil. Konfliktiteooria järgi saab perekonda uurida võimuhete aspektist ning funktsionalistliku käsitluse järgi saab uurida, kuidas sotsiaalne süsteem tingib käitumise. Tihti uuritakse põlvkondadevahelisi suhteid lähtuvalt solidaarsuse kontseptsioonist. Bengtsoni ja Robertsi (1991) järgi käsitleb põlvkondadevaheline solidaarsuse teooria generatsioonide vahelisi seoseid ning selleks tuleb

uurida erinevaid viise, kuidas üksteisega suheldakse. Teooria seletab lahti, milline on generatsioonide vaheline ühtekuuluvustunne ja postuleerib, et erinevat tüüpi solidaarsus võib olla olulises omavahelises seoses või korrelatsioonis. Seega põlvkondadevaheline solidaarsus avaldab suurt mõju sellele, kuidas perekonnas üksteist toetatakse.

1.1 Ühiskonnas aset leidnud muutused ja nende mõju põlvkondadevahelistele suhetele

Kasearu (2009) on uuringus „Muutuvad pereväärtused muutavas Eestis“ leidnud, et aja jooksul on ühiskonnas aset leidnud muutused, mis on omakorda mõjutanud sotsiaalseid suhteid ja seeläbi avaldanud mõju ka põlvkondadevahelistele suhetele. Teine demograafiline üleminek ja individualiseerumine on toonud esile sündimuse vähenemine, lahutuste kasvu, abielude vähenemise, vabakooselude arvu kasvu, väljaspool abielu sündivate laste arvu kasvu ning abiellumise ja laste saamise nihkumise hilisemasse vanusesse.

Need sündmused on avaldavad mõju põlvkondadevahelistele suhetele, mille tulemusena on arusaam perekonnast ja ühistest väärtustest muutunud.

1.1.1 Perekonnaga aset leidnud muutused

Beck ja Beck-Gernsheim (2002) seletavad perekonnaga aset leidnud muudatusi läbi individualiseerumise. Eelindustrialse perekonna keskmeks oli töötamine, igal liikmel oli peres oma kindel roll ja sellega kaasnevad ülesanded. Pere üldine heaolu ja eesmärgid olid tähtsamad kui pereliikmete omad eraldi vaadatuna. Tol ajal oli perekond kui kogukond, mida sidusid ühised vajadused ja sihid (Borscheid, 1988; Beck ja Beck-Gernsheim, 2002 kaudu). Valitses vastastikune sõltuvus, seega oli oluline üksteist aidata ja hoida kokku. See omakorda hoidis perekondlikud sidemed ja solidaarsuse tugevamana.

Beck ja Beck-Gernsheim (2002) toovad välja, et 20. sajandi alguses sai heaoluriigi tekkega pandud alus riiklikele sotsiaalkindlustusmeetmetele nagu vanaduspension, ravikindlustus ja õnnetusjuhtumikindlustus. Need aitasid vastu seista ebastabiilsetele oludele. Riik hoolitses vähemkindlustatud gruppide eest toimetulekutoetuse, stipendiumite ja eluasemetoetusega, et valitseks suurem sotsiaalne õiglus. Sotsiaalkindlustused võimaldasid indiviidil toime tulla ka ilma perekonna poolse suurema toetuseta. See omakorda võimaldas individuaalsetel

eelistustel tõusta tähtsamale kohale jättes kõrvale seni kehtinud ranged normid. Perekonda hakati üha enam käsitlema liiduna, kus on koos iniviidid, kes toovad sellesse suhtesse oma enda huvid ning kogemused, mis võivad olla olulisemad pere ühistest eesmärkidest. Levima hakkasid uued kooseluvormid: vabaabielu, lasteta pered, üksikvanemad, samasoolised paarid, mitme elukohaga pered.

20. sajandi teisel poolel hakkas tõusma lahtuse arv ja seda ka esmakordselt abiellunute seas (Amato & Booth, 1997; Bumpass, Sweet & Martin, 1990). McLanahan (1994) on esile toonud, et samuti suurenes üksikvanemaga perede hulk, mistõttu on kasvanud vaesus peredes, kus üksikvanemaks on ema. Seda kinnitab ka Popnoe (1996), et isa puudumine on esile toonud majanduslikud probleemid ja seadnud ohtu laste heaolu.

1.1.2. Perekonnaga aset leidnud muutuste mõju põlvkondadevahelistele suhetele

Perekond kui institutsioon on ühiskonnas olnud alati pidevas muutumises. Perepoliitika seisukohalt on perekonnaga toimivate muutuste puhul põhiline küsimus - kuidas nendega kohaneda selliselt, et tekiks võimalikult vähe potentsiaalselt haavatavaid gruppe (lapsed, üksikvanemaga pered, sotsiaalselt tõrjutud, vaesed) ning perekondade üldine olukord ei halveneks. Samuti võivad väärtused kujundada perekondlikke hoiakuid.

Kasearu (2009) on põhjendanud neid muutusi läbi väärtuspõhise selektsiooni, mis tähendab, et individuaalsed, lapsepõlves välja kujunenud väärtushoiakud avaldavad mõju käitumisele. Seega leiab aset edasine väärtuste teisenemine ja põlvkondade nägemus perekonnaelust võib olla erinev. Näiteks noored pooldavad enam meeste-naiste võrdsust ning laste vajalikkust eneseteostusena hinnatakse vähem oluliseks kui seda teevad vanemaealised. Võib järeldada, et vanemad inimesed on traditsioonilisemad ja nooremad liberaalsemad ning kohanevad muutustega paremini. Seda seletab Kasearu (2009) sellega, et see on vastavuses pereloomelise käitumisega, iniviidide eluteel on vähenenud perekonnasündmuste normeeritus. Seega on suurenenud individuaalne valikuvabadus. Individualiseerumise käigus on põlvkondadevahelised sidemed muutunud nõrgemaks väärtuste ümber kujunemise ja uudse pereloomelise käitumise tõttu. Abistamine ei ole nii sage ja ootuspärane, kuid riiklikud toetused (pension, muud sotsiaalkindlustused) kompenseerivad seda.

Perekonnaga seonduvates hoiakutes on toimunud muutus, kuid seda mitte niivõrd perekonna üldises sümbolilises väärtuses. Perekond on oluline, lapsi soovitakse, abielu peaks kestma terve elu, kuid normid, mis selliste väärtuste saavutamist toetavad on nõrgenenud.

Põlvkondadevahelistes suhetes on üksteise abistamine tähtsal kohal. Abistamine pole ainult ühesuunaline protsess ning seda saab eristada. Alt üles liikuva abistamise puhul aitavad lapsed vanemaid ning ülevalt alla liikuva abi puhul toetavad vanemad oma lapsi. Tänapäeval on üha sagedasem, et vanemad toetavad oma lapsi pikemalt kui kunagi varem.

Kasearu (2009) uuring toob välja suhtumise laste iseseisvumise kohta. Pooled küsitletutest pooldavad laste iseseisvumist ja eraldi elama asumist enne 21. eluaastat, 14% oli selle vastu ja 32% olid neutraalsed. Viimase aja trend Euroopas toob esile, et täiskasvanud lapsed lahkuvad vanemate kodust järjest hilisemas vanuses. Sellekohased andmed Eesti kohta näitavad, et 2003. aastal elas 18-34-aastastest meestest 36% ja naistest 29% koos vanematega. Antud näitajate poolest sarnanes Eesti vanade Euroopa Liidu liikmesriikide keskmisega (Saraceno, Olagnero ja Torrioni, 2005).

2006. aasta Euroopa Sotsiaaluuringu andmete kohaselt leidis siiski 28,5% vastajatest Eestis, et täiskasvanud laps ei ole kunagi liiga vana, et koos vanematega elada. Samuti oli Eestis suhteliselt kõrge keskmine vanus, millal hinnati last liiga vanaks vanemate kodus elamiseks (naiste jaoks 27,2 ja meeste jaoks 28,4 eluaastat). Sellest võib järeldada, et vanemad toetavad oma lapsi kauem ning nende iseseisvumine võtab aega. Toetamise aeg on pikem ja selle tõttu võivad nad olla pidevas kontaktis ja selle tõttu ka lähedasemad olla.

Bengtson (2001) arutleb selle üle, et perekondlikud suhted enam kui üle kahe põlve on muutunud olulisemaks. Just 21. sajandil, sest nii struktuurilt kui ka funktsioonidelt on suhted laienenud. Seda selgitab ta toetudes kolmele argumendile.

Esiteks on toimunud demograafilised muutused vananemises. Eluiga on kõrgem ja suhted pikaealisemad. Meditsiini arengu tõttu on eluiga pikem, mis võimaldab vanavanematel rohkem osa saada lastelaste eludest ning vastupidi. Selle tõttu on üle põlvkondade suurenenud võimalused ja vajadused rohkem suhelda, toetust anda ja üksteist mõjutada.

Teiseks vanavanematel ja teistel sugulastel on võimalik rohkem panustada perekonda. Näiteks kui vanemad lahutavad, siis mõlema poole sugulased pakuvad toetust. Seega perekonnavormid on muutunud mitmekesisemaks ja tuumikpere ei ole enam nii levinud. See näitab, et solidaarsus ja üksteise toetamist hinnatakse, kuigi perekonnas on leidnud aset muutused. Uued perekonnavormid toovad kaasa perekonnaringi laienemise ning ollakse suguluses rohkemate inimestega (Beck ja Beck-Gernsheim, 2002). Ühest küljest on potentsiaalsete sugulaste ringkond suurem, teisalt ei tähenda see, et sidemed on tugevamad. Seega kaasajal tuleb ka nende hoidmiseks rohkem vaeva näha ning solidaarsus põlvkondade vahel ei ole nii üheselt mõistetav. Näiteks kärgperede puhul on pere laienenud, kuid see ei tähenda, et iga perekonnaliikmega on lähedane suhe.

Kasearu ja Rootalu (2011) toovad esile, et sugulaste ringi võidaks kaasata ka sellised inimesed, kes ei ole omavahel seotud bioloogiliselt või abielusideme kaudu. Näiteks uue partneri lapsed eelmisest kooselust, lastel võib olla rohkem kui kaks vanaema ja rohkem nõbusid. Kuna sugulastega suhtlemine ei põhine struktuurist tulenevatel ettekirjutistel, siis seda enam saab oluliseks individuaalne valik ja pühendumine. Seetõttu võib eeldada, et ka teismeliste laste kui eraldiseisvate sotsiaalsete tegutsejate suhted oma vanemate ja vanavanematega on mitmekesisemad ning põhinevad teistsugustel alustel kui kümnendid tagasi.

Kolmandaks on solidaarsus läbi aegade tugevnenud. Bengtsoni (2001) sõnul on suhtlemine, ühtekuuluvus, tunded ja toetamine laste, vanemate, vanavanemate vahel on muutunud tähtsamaks. Väärtustatakse perekondlikke suhteid ja lähedust, soovitakse jagada oma kogemusi vaatamata sellele, et muutunud on perevormid ja traditsioonid. Peetakse lugu põlvkondadevahelistest suhetest ja üksteise abistamisest, sest ühiskondlikud normid eeldavad seda. Kuigi nüüdisajal aitab riik vanemaealistel paremini toime tulla, ei tähenda see seda, et solidaarsus on muutunud nõrgemaks. See on teinud toetamise lihtsamaks ja ei ole lastele nii suureks koormaks.

2. Põlvkondadevaheline solidaarsus

Bengtson (2001) on seletanud lahti, et põlvkondadevaheline solidaarsus on generatsioonide vaheline sotsiaalne ühtekuuluvus. Solidaarsus viitab sotsiaalsetele sidemetele ja seob indiviidi gruppidesse ehk perekonda. Selle tõttu saab hinnata, milline on perekond ja selles olevad erinevad generatsioonid ja kui lähedased omavahel ollakse.

Põlvkondadevahelist solidaarsust saab uurida erinevatel tasanditel. Bengtson ja Oyama (2007) on eristanud kahe tasandit.

Esiteks makrosotsiaalsel tasandil rahvastikku ja ühiskonda vanusegruppide „noored“ ja „vanad“ järgi. Nii joonistuvad välja vanusekohordid, kellel on sarnased tunnusjooned. Sageli saavad need grupid nimetuse mõne suurema sündmuse järgi, mis antud kohorti iseloomustab. Kohortide nimetustel on teatud sotsiokultuuriline taust. Näiteks *Baby Boomers* või *Depression Generation*, joonistuvad välja selged nähtused, mis neid eristavad (kultuuriline identiteet, väärtused, mõju avaldavad suursündmused).

Teiseks, vanusegrupid mikrosotsiaalsel tasandil ehk väiksemates gruppides, eelkõige perekonnas. Sellisel juhul uuritakse, milline on olnud perekonnas põlvnemine, kuidas on individid omavahel seotud. Sinna hulka loetakse vanemad, vanavanemad, nõod, tädid, onud. Käesolevas töös keskendun mikrosotsiaalsele tasandile ning uurin emade ootusi oma teismeliste lastele.

2.1 Põlvkondade vahelise solidaarsuse edasikandumine

Monseraud (2008) on välja toonud, et põlvkondadevahelist solidaarsust aitab mõista kontekst, mis seletab lahti jagatud ootused ja kohustused arvestades vananemist ja generatsioonide järjestust. Generatsioonide ja vanusegruppide väljakutseks on see, et kuidas tagada nende järjepidevus ja kohanemisvõimelisus läbi aegade. Solidaarsus rõhub sellele, et perekondlike suhete kvaliteet sõltub teiste pereliikmete läbisaamiste muustritest. See loob üldise raamistiku, kuidas uurida perekonnas generatsioonide vahelisi seoseid ja vastastikku sõltuvust. Selle teooria kohaselt mõjutab lapselapse sidet vanavanemaga eelnevalt suhe enda vanematega. Samuti mängivad rolli ühiskondlikud ootused ja traditsioonid. Need võivad omakorda mõjutada vanemate ootusi lastele.

Vanemad ja lapsed võivad vahetada instrumentaalset abi või emotsionaalset toetust (Lin ja Wu, 2014:262). Sotsiaalse vahetuse kohaselt ootavad inimesed sellist toetust, nagu nad on ise varasemalt saanud või andnud (Foa ja Foa, 1980). Näiteks hooldamine läheb instrumentaalse abi alla ning see aitab vanematel toime tulla raskustega, mis kaasneb haigustega. Seega lapsed aitavad vanematel selliste asjadega kohaneda. Emotsionaalne toetus pakub lohutust ning vähendab vanemaealiste üksindustunnet (Lin ja Wu, 2014). Abi osutamise ootused on olulised ning kujundavad vanemate inimeste heaolu (Ross ja Mirowsky, 2002; Shaw ja Janevic, 2004).

Tasub uurida, miks üldse abi osutatakse. Seega tuleb vaadelda, miks lapsed oma vanemaid abistavad.

Künemund (2008) on toonud esile viis peamist abistamise motiivi:

- altruism
- moraalne kohustus aidata teist hädas
- vahetusprintsip
- kui mina aitan sind, siis sina mind ehk kahesuunaline altruism
- retsiprooksus
- kohustus toetada, abi vastu pakkuda või vähemalt näidata välja tänulikkust
- kiindumus ja lähedus
- normid ja seadusest tulenev kohustus

Rolli mängivad seega välja kujunenud normid ja kohustused, mis on ootuspärased. Samuti on oluline see, mis abi on minevikus saadud. Perekondlikud väärtused võivad mõjutada seda, kas üldse abistatakse. Kui üksteise toetamist peetakse oluliseks, siis see on kindlasti sagedasem.

Perekondlikud väärtused võivad samuti mõjutada solidaarsuse edasikandumist.

Kohn (1959; 1969) on leidnud, et väärtuste ülekandumine perekonnas on mehhanism, mis taastoodab väärtusi igas järjestikuses generatsioonis. Kuid seos ei ole nii tugev ja väärtuste edasi andmine valmistab vanematele raskusi. Näiteks vanema enda kasvatusmeetodid ja sotsiaalmajanduslik taust avaldavad mõju, mille tulemusena võivad väärtused erineda. Seega see võib sõltuda sellest, kui hästi vanem lapse tegevustel silma peal hoiab, distsipliinist ja

soojusest. Kõrgema sotsiaalse positsiooniga vanemad oskavad lastele end väljendada niimoodi, et sõnumid oleksid mõistetavad ja vastuvõetavad. Ühest küljest on see positiivne, kuid paraku sellised vanemad julgustavad lastes autonoomiat. Väärtused võivad seega mõjutada üldiselt põlvkondadevahelist solidaarsust, sest vanemate enda teha on see, kas peetakse lugu instrumentaalsest abist või emotsionaalsest toetusest. Vanemate taust võib seda mõjutada, sest selle tulemusena hindab laps teatud asju rohkem või vähem. Näiteks peab tähtsamaks osutada edaspidi vaid majanduslikku abi, selle asemel, et pakkuda emotsionaalset tuge.

Selleks, et teada saada, mida endast põlvkondadevaheline solidaarsus lähemalt kujutab, vaatlen lähemalt solidaarsusdimensioone. Selle põhjal saab järeldada, millised on perekondlikud suhted ja mis ulatuses üksteist abistatakse. Varased sotsiaalteooriad rõhutavad, et grupinormid ja vastastikune sõltuvus kujundab käitumist. Homansi (1950) ja Heideri (1958) sotsiaalpsühholoogiline teooria toob välja selle, kui olulised on tunded, suhtlemine, sarnasused ja normid grupi koosseisu solidaarsuse väljakujunemisel.

Bengtson ja Roberts (1991) on defineerinud, et dimensioonid on konstrueeritud traditsiooniliste teooriate põhjal nagu sotsiaalse organiseerimise klassikalised teooriad, grupi dünaamika, sotsiaalpsühholoogia ja perekondliku arengu teooria.

Eristada saab kuute erinevat solidaarsusdimensiooni, mis on valminud Bengtsoni ja Schraderi, (1982) ning Roberts, Richardsi ja Bengtsoni (1991) koostöös:

1. Afektiivne – positiivsete hoiakute tüüp ja ulatus ning nende retsiprooksus. Siia kuuluvad kiindumus, soojus, lähedus, arusaamine, usaldus, austus.
2. Assotsiatsiooniline – milline on läbisaamise muster ja kui tihti suheldakse, erinevad ühised tegevused.
3. Üksmeelsus – arvamuste, väärtuste ja suundumuste ühildumine. Millised on perekonnas esinevad individuaalsed väärtused, hoiakud ja uskumused?
4. Funktsionaalne - abi saamine ja andmine läbi generatsioonide. Põlvkondadevahelise abi vahetamise tihedus ja retsiprooksus.

5. Normatiivne – ootused arvestades perekondlikke väärtusi ja kohustusi, mis on seotud oma vanemate kui ka lapsevanemaks olemise suhtes. Milline on pühendumus ja kas kohustusi täidetakse?
6. Struktuuriline – generatsioonide omavaheline võimalus kohtumiseks, kui arvestada geograafilist kaugust, perekonna suurust ja tüüpi.

Bengtsoni ja Roberts'i (1991) analüüsist järeldus, et afektiivset ja assotsiatsioonilist solidaarsust toetab normatiivne solidaarsus, ehk eeldus, et täiskasvanud lapsed ja eakamad vanemad peaksid täitma perekondlikke rolle ja kohustusi. Seega perekonnale pühendumine loob positiivsema hoiaku ja toob üksteist lähemale ning selle tõttu on läbisaamine sagedasem. Sellest võib järeldada, et dimensioonid on omavahel tihedalt seotud ja üks näitaja sõltub teisest ning solidaarsust saab vaadelda erineva külje alt.

Kõik kuus dimensiooni iseloomustavad põhjalikult seda, millised on põlvkondadevahelised suhted. Selle põhjal saab ennustada, millist abi osutatakse. Perekondades võivad need näitajad olla tugevad või mitte. See tähendab, et osa väljendab tundeid ja soove rohkem ning on üksteisega lähedasemad, nii emotsionaalselt kui geograafiliselt. Kuid leidub ka selliseid peresid, kes elavad üksteisest kaugel või ei väärtustata üksteise abistamist nii palju.

2.2 Millised tegurid mõjutavad ootusi ja abi osutamist põlvkondadevahelistes suhetes

Alberti ja Trommsdorffi uuring (2014) toob esile, et vanemate ootuseid lastele tuleb uurida, sest kultuurilised väärtused mõjutavad neid eesmärke ja on nähtavad järgmise generatsiooni väärtustes, uskumustes ja käitumises. Põhilised väärtusorientatsioonid on alguse saanud varajasest lapsepõlvest ja selle põhjal ka muutuvad teismeliseas (Vinken, Soeters ja Ester, 2004).

Trommsdorff (2009) on öelnud, et sotsiaalne kapital on teisest küljest midagi sellist, mida tuleb luua pidevalt uuesti või see kaob. Perekondlik sotsiaalne kapital jaguneb peredes ning väärtused ja normid kanduvad edasi järgmise põlvkonnani. Ferguson (2006:9) on teinud järelduse, et sotsiaalse kapitali teoorias on fundamentaalsed erinevused täiskasvanute, laste ja teismeliste vahel, mis mõjutab omavahelisi suhteid. Vanemate ootused ja laste käitumine vastavalt sellele võib erineda. Seega toetamine sõltub erinevatest näitajatest. Kui vanemate

toetamise kohustus on ilmne, siis lapsed annavad rohkem instrumentaalset abi. Seda mõjutab see, kas täiskasvanud laps on tööturul või kas tal on väikseid lapsi.

Hansoni, Saueri (1985) ja Steini (1993) kohaselt on vanematel ootused selles osas, kas lapsed on kohustatud vajadusel aitama neid. Ootusi kujundab eelnev abistamine (Pillemar ja Suitor, 2006). Kuid teisest küljest ei eeldata et lapsed seda teevad, sest vanemad ei soovi olla koormaks. Lastel ei pruugi selleks võimalust olla, kuigi see on muutunud ühiskondlikuks tavaks. Kuigi lapsevanema-lapse suhe kestab kaua, siis ei pruugi olla see alati sama intensiivsusega. Eriti siis kui neil on endal oma pere ja töökohustused (Shulman, 1975). Suuremates peredes on lihtsam jaotada abi osutamist vanematele.

Ikkink, Tilburg ja Knipscheer (1999) on leidnud, et lapsed võivad ülehinnata oma toetuse andmist, sest neil on muid aeganõudvaid kohustusi, mille tõttu ei osata objektiivset hinnangut anda. Samuti annavad nad vähem abi kui nad peavad selleks võtma pikema teekonna vanemateni ette. Toetuse andmine sõltub veel retsiprooksusest – vastastikusest abistamisest. Mida enam on vanem abistanud minevikus, seda enam aitab teda laps. Abi saamise suurus sõltub vanemate eluoludest – vanadus, igapäevaelus tehtavad toimetused, suur vajadus hoolitsuse järgi, partneri puudumine. Kui on normiks kujunenud, et üksteist peab aitama, siis seda kindlasti tehakse. Peale normide sõltub toetamine veel vanema omadustest, omavahelisest suhtlemisest (kui tihti räägitakse ja saadakse kokku) ning sellest, millist abi on vanem ise eelnevalt osutanud.

2.3 Põlvkondadevahelise solidaarsus – kas sugupoolte lõikes erinev?

Soo põhjal võib ennustada põlvkondadevahelist abistamist. Noored ja keskealised naised tunnevad suuremat kohustust oma vanemaid toetada ja osutada neile rohkem abi kui mehed. Tütred aga osutavad rohkem instrumentaalset ja emotsionaalset abi eakatele vanematele (Stein, et al, 1998). Spitze ja Logan (1990) on leidnud, et laste arv omab negatiivset efekti abile, mida iga laps annab. See mõju on tugevam tütarde puhul. Iga laps võib tunda end vähem kohustatuna, sest teised lapsed peres võivad seda tema asemel teha.

Logan ja Spitze (1996) on esile toonud erinevaid põhjusi, miks esinevad soolised erinevused. Esiteks levib kultuuriline eeldus, et naised hoiavad kodu korras. Seega eeldatakse, et selle eest

kannavad hoolt abikaasad või tütreid. Kuigi poegade abi on samuti oodatud. Teiseks võivad vanemate enda eelistused seda mõjutada. Kolmandaks on vastutuste jagamine ja sellest tulenev konkurents. Seda võib seletada naiste ja meeste töötundide arvu vahega. See, kellel on rohkem vaba aega panustab tõenäolisemalt abistamisse rohkem.

Haberkern, Schmid ja Szydlík (2015) on samuti leidnud, millest tulenevad erinevused:

- Tütardel ja poegadel on erinevad ressursid ja vajadused, mis mõjutavad nende abi osutamist. Näiteks haridus või tööalane staatus, mis mõjutavad seda, kui palju aega on neil pühendada abistamisele. Õppimise ja töötamise kõrvalt võib selleks vähem aega jääda.
- Tütred ja pojad võivad vastata samadele ootustele erinevatel viisidel.
- Riigi poolt kehtestatud regulatsioonid ja kultuurinormid ei pruugi olla sooneutraalsed. See võib mõjutada tütarde ja poegade suhtumist. See omakorda võib mõjutada seda, kui suurt vastutust nad soovivad võtta kui vaadelda põlvkondadevahelist abistamist.

Riik võib suurendada kui ka vähendada soolisi erinevusi põlvkondadevahelises abistamises. Ühest küljest võib ta vähendada neid erinevusi pakkudes professionaalseid teenuseid, mis on alternatiiv perekonna sisesele abistamisele. Sellisel juhul ei pruugi sugu rolli mängida. Sotsiaalhoolekandeteenused nagu näiteks kodused hooldajad aitavad vähendada koormat, mis on lähedastele laskunud, kui tuleb osutada abi eakamale vanemale. Selle tõttu võib samuti hägustuda see, kas aitab rohkem tütar või poeg. Sealhulgas võib ära kaduda traditsiooniline roll, mis eeldab, et just naised osutavad sellist abi (Jensen, 2008). Kuid siiski vanematel on suurem kontakt oma tütarde kui poegadega (Grundy ja Read, 2012).

Rosenthal (1985) ja Rossi (1995) on esile toonud, et eriline koht perekonna struktuuris on ema-tütred suhtes. Perekonna hoidmise traditsioon kandub edasi emalt tütrele ja sellega kaasnevad kohustused ning tegevused tähendavad omakorda solidaarsust, ühendamist ja järjepidevust. Selline suhe aitab hoida perekonna põlvkondadevahelisi sidemeid. Lapsed kalduvad võtma üle hoiakuid, tundeid ja kombeid, mis on kultuuriliselt kohane nende soopõhiselt. Tütred jälgivad emasid rohkem tulenevalt sellest, et on suurem võimalus tajuda sarnaseid jooni ja selle tõttu samastuda. Kui vanem võtta eeskujuks ja luua tugev side,

siis see võib julgustada lapsi looma lähedasemaid suhteid sugulastega, näiteks vanavanematega.

Sellest võib järeldada, et isa-poja suhe võib olla sarnane. Võetakse isa suuremaks eeskujuks kui ema. Selle tõttu abistatakse rohkem samasoolist vanemat, sest suudetakse samastuda temaga paremini.

2.4 Kaasaegse ühiskonna väljakutsed põlvkondadevahelisele solidaarsusele Eestis

Eestis on uuritud põlvkondadevahelist solidaarsust veel uutest aspektidest.

Uuringus „Hilisem elu Eestis: eluga rahulolek ja põlvkondadevaheline toetus“ (Hansson, et al, 2009) on vaadeldud põlvkondadevahelist toetust, rahulolu ja mitme põlvkonnaga peresid.

Järeldatud on, et põlvkondadevaheline solidaarsus on nõrgenemas selle tõttu, et rahvastik vananeb ja perekonnad on muutumas väiksemaks ning ei ole stabiilsed. Perekonnad, kus elas mitu generatsiooni koos, olid kunagi levinud eriti maakohtades. Kuid nüüd on see asendunud tuumikpere vormiga, kus vanemad ja lapsed elavad koos, kuid vanavanemad elavad enamasti eraldi (Hansson ja Narusk, 1999).

Individuaalsed eesmärgid ja väärtused võivad selle tõttu olla tähtsamad kui varem.

Individualism on seega ohtu seadnud põlvkondadevahelisele toetusele. Seda toetab fakt, et eesti naised peavad eneseteostamist oluliseks väärtuseks (Hansson, Laidmäe, Kelam ja Narusk, 1999). Samuti on naised kõrgemalt haritud kui varem ning soovivad karjääri teha (Hansson, 2004). Esile on toodud ka mõiste võileiva generatsioon – töötavale naisele langeb kohustus hoolitseda nii noorema kui vanema generatsiooni eest, mis on suur koormus ja ühtlasi ka probleemiks.

Teises uuringus „Mitme generatsiooniga pered Eestis: erinevad rollid ja vanemaealistega kooselamisest tingitud stress“ (2009) mis on läbi viidud Hanssoni, Kasepalu, Laidmäe, Lausvee ja Tulva poolt selgus, et naised on rohkem eluga rahul, kui nad ei ela oma vanematega koos, sest koos elades tulevad esile erinevad väärtused ja arusaamad ning privaatsset ruumi on vähem. Kuid selline kooselamine võib kasuks tulla, sest vanavanem saab aidata nooremaid pereliikmeid hoida, teha kodutöid, pakkuda emotsionaalselt või materiaalselt tuge. Selgus veel, et iga kolmas naine on andnud vanematele laenu, iga teine on

aidanud praktilisi ülesandeid täita ja sageli on pakutud emotsionaalset tuge. Seega võib nende kahe uuringu põhjal järeldada, et naistele on langenud koormus ja nad peavad täitma erinevaid rolle. Mida rohkem nad abi osutavad, seda suurem on nende koormus ja neil on vähem aega enda laste kasvatamiseks, hobide ja karjääri jaoks.

Seega võib väita, et ühiskond on esitanud põlvkondadevahelistele suhetele väljakutseid, sest muutunud on eluolud, eneseteostus on oluline ning naistele on langenud rohkem kohustusi.

3. Probleemipüstitus

Ühiskonnas aset leidnud muutuste tõttu on üha aktuaalsemaks saanud ka põlvkondadevahelise solidaarsuse uurimine (Bengtson, 2001). Muudatused on olnud kiired, seega võib esineda erinevusi generatsioonide väärtushinnangutes.

Kui vaadelda solidaarsusdimensioone, siis Atkinson, Kivett ja Campbell (1986) on leidnud, et assotsiatsioonilise, afektiivse ja konsensusliku dimensioonid on omavahel vähesel määral korrelatsioonis ning on rohkem eraldiseisvad. Kuid Roberts ja Bengtson (1990) on leidnud, et on tugev seos nende dimensioonide vahel. Bengtson (2001) ennustab, et põlvkondadevahelised suhted muutuvad olulisemaks sotsiodemograafiliste muutuste tõttu. Vähenenud on stabiilsete suhete arv, sündimus ja lahutuste arv on suurenenud. Seega peaksid need muutuma tugevamaks ning üksteise toetamine on selle tõttu sage. Kuid teisest küljest ei pruugi see nii olla. Individualiseerumise tõttu ei pruugi invidiidid perekonnas enam samu väärtusi jagada. Võivad esineda erinevaid vaated generatsioonide vahel. Kokku hoidmine ei ole enam nii vajalik, kui abiks on riiklikud toetused, mis aitavad iseseisvalt toime tulla (Beck ja Beck-Gernsheim, 2002). Samuti on keerulisem üksteisele toeks olla, kui paiknetakse teineteisest kaugel ja ei leita koos viibimiseks ühist aega.

See kõik esitab põlvkondadevahelistele suhetele ja solidaarsusele uusi väljakutseid. Eelneva kirjanduse põhjal võib väita, millised on emade ootused abi saamise suhtes ja kuidas need on tekkinud. Oodatakse instrumentaalset abi ja emotsionaalset toetust (Lin ja Wu, 2014) Mõju on avaldanud riiklikud toetused, soorollid, kultuuriline ja sotsiaalne kontekst (Beck ja Beck-Gernsheim, 2002; Jensen, 2008; Albert ja Trommsdorff, 2014)

Samas pole aga teada, milline on olukord Eestis. Eesti emade ootuste uurimine on oluline, eriti perevormide mitmekesisuse kontekstis. Uusi peretüüpe on juurde tekkinud ning traditsioonilisi perekondi on jäänud vähemaks, mis võib mõjutab ootusi. Sellest tulenevalt ongi käesoleva uurimustöö eesmärgiks välja selgitada, millised on kaasajal emade ootused tulevikus abi saamiseks lastelt. Uurin Eesti emade ootusi, kes kasvatavad hetkel teismelist last.

Uurimuse eesmärgist tulenevalt püstitan järgmised uurimisküsimused:

1. Millist toetust ootab ema oma lapselt tulevikus?
2. Kas ja kuidas erinevad ootused sugupoolte lõikes?
3. Kas laste arv peres mõjutab ema ootusi abile?
4. Kas peretüüp avaldab mõju ema ootustele?

Eesti emade ootuste kujunemisel võivad rolli mängida erinevad tegurid, kuid uurin lähemalt, kas ootused on erinevad tütardele ja poegadele ning kui palju mõjutab ootusi laste arv peres ning peretüüp.

4. Metoodika ja analüüs

Tulenevalt uurimuse fookusest pean sobivaks kasutada kvantitatiivset lähenemist. See võimaldab selgitada, ennustada ja kontrollida teooriat ning jääda erapooletuks.

Järeldusi saab teha üldiselt üksikule (Berry, et al, 1997: 11-12). See on antud uurimuse puhul sobiv meetod, sest võimaldab sisse tuua üldise teooria ning seda põhjendada andmeanalüüsiga. Andmeanalüüsi ülesandeks võib üldiselt öeldes pidada andmeis ilmneva muutlikkuse analüüsi. See tähendab variatiivsuse ulatuse ja laadi kirjeldamist, seejärel võimaluse korral variatiivsuse allikate ja mõjutegurite esitlemist ja samuti empiirilist prognoosi (Tooding, 2015). Kvantitatiivne meetod võimaldab kogutud andmete põhjal leida vastused antud töös püstitatud uurimisküsimustele.

Vastuste leidmiseks kasutan uuringu „Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted Eestis“ andmeid, kus leiavad käsitlust ka põlvkondadevahelised suhted. Antud andmestiku muudab eriliseks see, et selle raames on küsitatud ühe pere kolme põlvkonda: teismeline laps, ema ja vanaema. See võimaldab saada hea pildi, millised on osapoolte ootused.

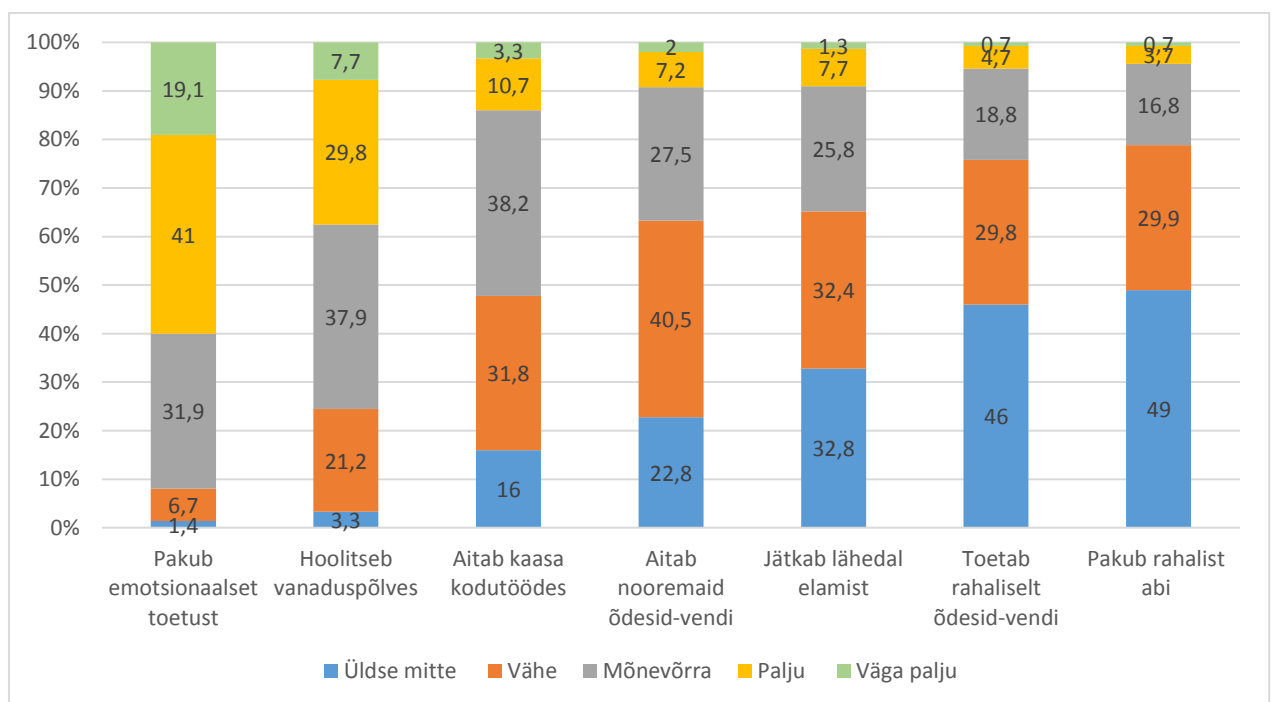
Trommsdorff (2001) on kokkuvõtlikult öelnud, et uuring põhineb rahvusvahelisel uurimisprojektil, mis sai alguse juba 1970. aastatel ning mille fookuseks on laste väärtused (*value of children study, VOC-IR*). Eesmärgiks on leida seosed sotsiaalmajanduslike, laste väärtuste ja fertiilsuse vahel. Samuti arvestatakse kultuurilisi eripärasid ja psühholoogilisi aspekte. Oluline osa on ka vanemate ja laste suhete uurimisel - milline on suhete kvaliteet, vanema käitumine ja abi osutamise valmidus. Eesti emade kohta on andmed kogutud 2009.aastal. Uuringu „Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted Eestis“ andmeid kasutades viin andmetöötlust läbi statistikapaketi SPSS abil.

Valimisse kuuluvad emad, kellel on teismelised lapsed vanuses 13-18. Laste keskmise vanus on 15,5 (SD=1,1) ning neist 49,3% olid poisid ja 50,7% tüdrukud. Uuringus osales 300 respondenti, keskmise vanusega 41,5 (SD=6,3). Kuid antud töö valimis on neid 292, ülejäänud läks puuduvate väärtuste alla.

Emade käest on küsitatud vastastikuse abistamise ja ootuste kohta küsimusi. Soovin täpsemalt teada, millised on üldiselt emade ootused abile tulevikus. Selleks valisin andmestikust välja

tunnused, mis kirjeldavad emade ootusi lastele. Kokku on andmestikus selleks 14 tünust, mis käsitlevad eraldi ootusi poegadele ja tütardele.

Kõigepealt vaatan, millised on emade ootused toetusele ja abile. Selleks moodustan tünustest, mis käsitlevad ootusi poegadele (7 tünust) ja tütardele tünused (7 tünust), mis vaatab üldist ootust lapsele sõltumata soost. Uued tünused, mis annavad ülevaate üldistest ootustest lastele, on moodustatud keskmiste alusel (Vt. Joonis 1).

Joonis 1. Ema ootused lastelt saadavale abile tulevikus (%).

Kui vaadelda jooniselt 1, millised on emade ootuste iga tünuse lõikes, siis selgub, et kõige tähtsamaks peetakse seda, et laps pakub emotsionaalset toetust. Poolte vastajate jaoks on see oluline. Märkimisväärne on ka ootus hoolitsuse järele vanaduspõlves – 29,8 % vastajatest ootab seda palju ja 7,7 % väga palju.

Mõnevõrra oodatakse abi ka kodutöodes, aga seda siiski pigem vähesel määral, 38,2% vastajatest on välja toonud, et ootavad abi mõnevõrra ning 31,8, et vähe.

Samuti pole ka kõrged emade ootused sellest osas, et laps abistaks õdesid-vendi või jätkaks lähedal elamist.

Kõige vähem peetakse oluliseks rahalist abi – ligi 80% emadest ootab seda vähe või üldse mitte. Samuti ei oodata eriti, et pakutakse rahalist abi õdedele-vendadele. Seega ootavad emad tulevikus lastelt eelkõige emotsionaalset toetust ning materiaalse abi osutamist ei peeta niivõrd oluliseks.

Järgmisena vaatan kui tugevad on ootuste vahelised seosed korrelatsioonanalüüsi abiga (Vt. Tabel 1).

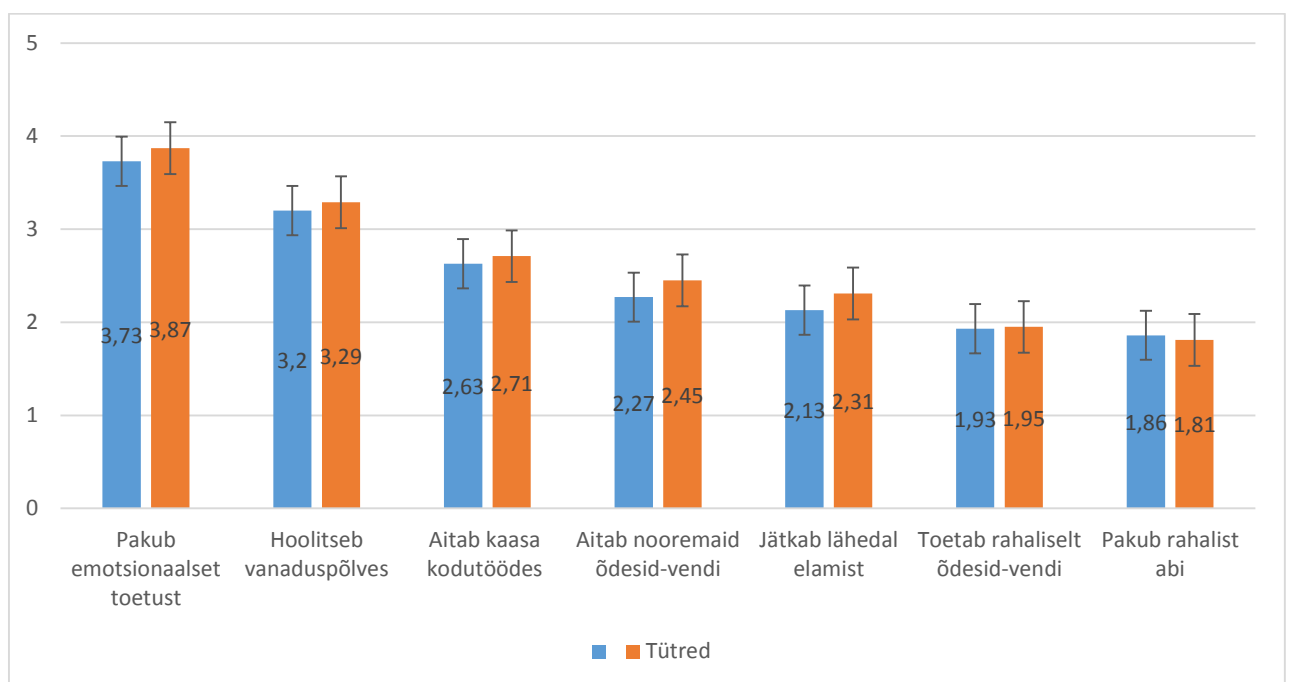
Tabel 1. Pearsoni korrelatsioonikordajad emade ootuste osas

	Jätkab lähedal elamist	Toetab rahaliselt õdesid/vendi	Aitab kaasa kodutöodes	Pakub rahalist abi	Aitab nooremaid õdesid/vendi	Hoolitseb vanaduspõlves	Pakub emotsionaalset toetust
Jätkab lähedal elamist		0,43**	0,42**	0,44**	0,31**	0,35**	0,33**
Toetab rahaliselt õdesid/vendi	0,43**		0,54**	0,71**	0,68**	0,28**	0,20**
Aitab kaasa kodutöodes	0,42**	0,54**		0,58**	0,67**	0,46**	0,33**
Pakub rahalist abi	0,44**	0,71**	0,58**		0,59*	0,40**	0,26**
Aitab nooremaid õdesid/vendi	0,31**	0,68**	0,67**	0,59**		0,33**	0,23**
Hoolitseb vanaduspõlves	0,35**	0,28**	0,46**	0,40**	0,33**		0,52**
Pakub emotsionaalset toetust	0,33**	0,20**	0,39**	0,26**	0,23**	0,52**	

** - $p < 0.01$

Ootuste omavahelised korrelatsioonid jäävad vahemikku 0,20 ja 0,71, kõik seosed on statistiliselt olulised. Kõige tugevam seos ootuste vahel rahalisele abile ja rahalisele toetusele õdedele-vendadele (0,71**). Samuti on tugevalt seotud nooremate õdede-vendade aitamine ning nende rahaline toetamine (0,68**) ja ka ootus abile kodutöodes (0,67**). Emotsionaalse toetuse ja rahalise abistamise vahel ei ole seos tugev, seega nende seos ei ole niivõrd oluline. Samas on aga oluline seos tunnuste vahel pakub emotsionaalset toetust ja hoolitseb vanaduspõlves (0,52**). Seega võib välja tuua, et ootuste vahel on olemas statistiliselt olulised seosed. Eraldi joonistuvad välja tugevamad seosed emotsionaalse toetuse ja vanaduspõlves hoolitsuse vahel. Samuti ka ootuse puhul, mis hõlmab materiaalse abi osutamist emale ja ka õdedele vendadele.

Järgnevalt uurin, kuidas ootused erinevad lähtuvalt lapse soost.

Joonis 2. Emade ootuste keskmised hinnangud poegadele ja tütardele abi osutamise osas. (1=Üldse mitte.. 5=Väga palju) *Error bar* – mõõtmisvea variatiivsus.

Kasutasin 14 tunnust, mis väljendavad ootuste erinevusi sugupoolte lõikes. Joonisel 2 on eristatud ootused lähtuvalt lapse soost. Üldiselt selgub, et kõige rohkem oodatakse emotsionaalset toetust – tütarde puhul on keskmine hinnang 3,87 (SD=0,939) ja poegade puhul 3,73 (SD=0,935). Järgnevalt hoolitsust vanaduspõlves – keskmine hinnang tütarde puhul 3,29 (SD=0,99) ja poegadele 3,2 (SD=1).

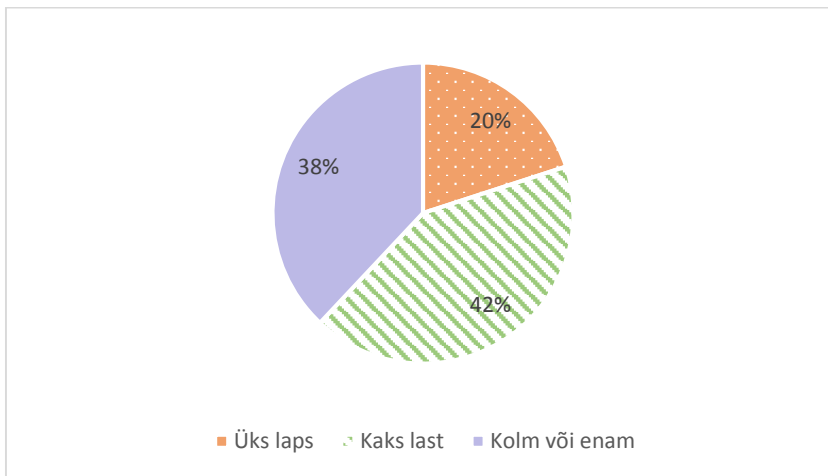
Märkimisväärseid soolisi erinevusi ei ole, kuigi tütarde puhul on siiski hinnang väheke kõrgem. Suurim hinnangute vahe on 0,18 ja seda kahe ootuse puhul – nooremate õdedevendade abistamine ja lähedal elamise jätkamine. Kuid siiski ei ole erinevus tugev. Samuti näitab *Error Bar* ära ebamäärasuse ning sellest tulenevalt ei ole hinnangud nii olulised. Seda, et ootused poegadele ja tütardele on sarnased kinnitab ka korrelatsioonanalüüs (Vt lisa 1), mis samuti kinnitas, et ootused abile pojalt ja tütrelt on tugevalt seotud. Ootuste korrelatsioonid jäävad vahemikku 0,7 ja 0,83. Kõik korrelatsioonid on ka statistiliselt olulised. Seega nagu näha ka joonisel 2, siis ei saa välja tuua sugupoolte lõikes olulisi erinevusi ootustele ning saab väita, et ema ootused saada lapselt abi ei ole seotud lapse sooga.

Edasi moodustan eelnevas analüüsis väljatoodud 14 tunnuse (ootused tütardele ja poegadele) baasil uue tunnuse - üldine ootus lapsele.

Seda, et tunnused, mis väljendavad emade ootusi, võib kokku panna kinnitab ka sisereliaabluse kordaja (Cronbachi $\alpha = 0,90$). Selleks liitsin 14 tunnust kokku ning jagasin kogu tunnuste arvuga, et vaadelda keskmisi. Tunnus “üldine ootus lapsele” on normaaljaotusega ning keskmine hinnang on 2,58 (SD=0,69).

Järgnevalt uurin, kas üldisi ootusi mõjutavad teised sõltumatud näitajad nagu laste arv ja pere tüüp.

Selleks, et seda teada saada, kas ootused erinevad nende faktorite lõikes kasutan regressioonanalüüsi. Seega saab uurida, kuidas ootuseid mõjutavad fikseeritud tunnused nagu näiteks laste arv ja pere tüüp.

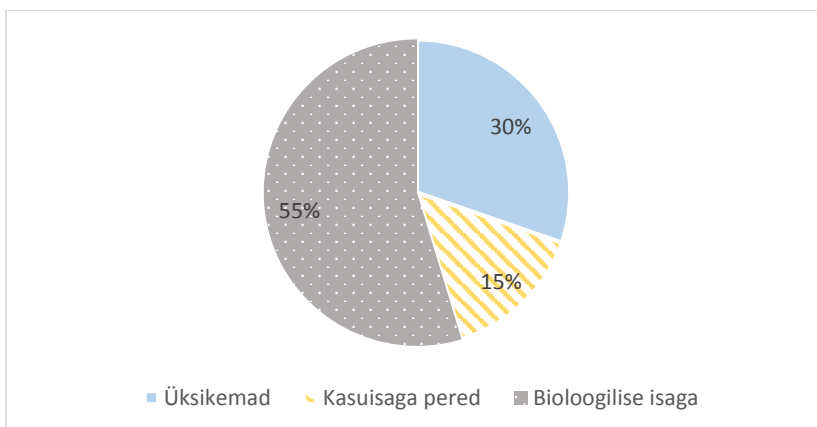

Joonis 3. Laste arv emal (%).

Antud valimis oli emadel kas üks, kaks, kolm või rohkem last (Vt Joonis 3).

Jooniselt 3 on näha, et ühe lapsega peresid on palju vähem, kui peresid kus on kaks või rohkem last. Regressioonanalüüs tõi välja, et laste arv ei avalda ootustele statistiliselt olulist mõju ($p=0,944$, $F=0,58$, $df=2$). Kui täpsemalt eraldi laste arvu vaadata, siis ei joonistu välja see, et üks laps või kaks last mõjutavad ootusi erinevalt.

Edasi uurin, kas ootused sõltuvad peretüübist. Antud andmestikus on eristatud kolme peretüüpi: üksikemade pered, kasuisaga pered ja bioloogilise isaga pered.

Joonis 2. Emade peretüüp (%).

Jooniselt 2 on näha, et traditsiooniline pere on vaid väheke üle pooltel ning üksikemasid on poole võrra rohkem kui kasuisadega peresid. Regressioonanalüüsist selgus, et peretüüp ei

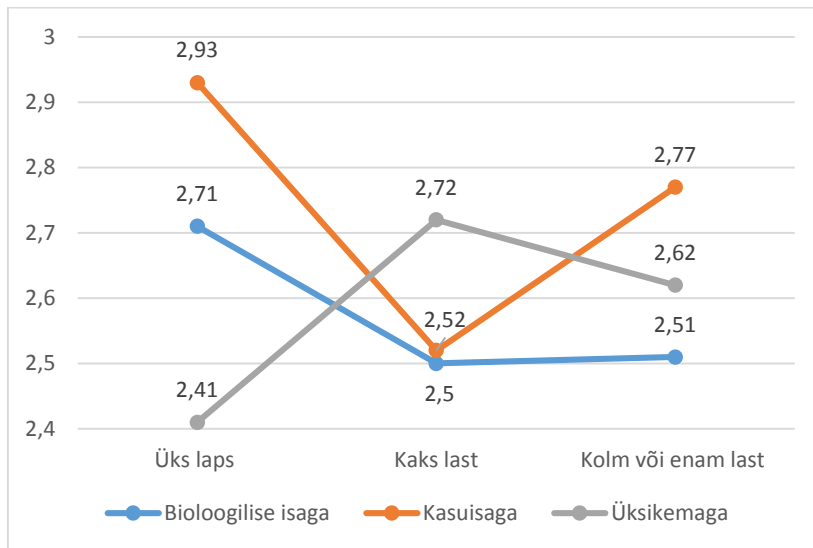
avalda statistiliselt olulist mõju ($p=0,308$, $F=1,182$, $df=2$). Kui vaadelda eraldi peretüüpide kaupa, siis emade ootused lastele erinevate peretüüpide lõikes statistiliselt ei eristu.

Interaktsiooniefekti ehk peretüübi ja laste arvu koosmõju välja selgitamiseks panin need sõltumatud muutujad mudelisse, et teada saada, kas see avaldab mõju ema ootustele.

Tabel 2. Univariante ANOVA tulemused ja kirjeldavad statistikud.

	Ootused		<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	<i>X</i>	<i>SD</i>			
Pere tüüp			0,908	2	0,404
Üksikema	2,59	0,74			
Kasuisaga	2,70	0,68			
Bioloogilise isaga	2,53	0,66			
Laste arv			0,390	2	0,677
Üks laps	2,60	0,73			
Kaks last	2,57	0,72			
Kolm ja enam last	2,58	0,64			
Pere tüüp*Laste arv			1,766	4	0,136

Tabelist 2 võib järeldada, et interaktsiooniefekt ei ole statistiliselt oluline, samuti on ebaolulised peaefektid. Viisin läbi ka *Tukey Post-Hoc* testi uurimaks võimalikke erinevusi gruppide vahel. Testi tulemused näitasid, et ootused ei erinenud peretüüpide ega laste arvu lõikes ($p>0.05$).

Joonis 4. Ootuste keskmised hinnangud arvestades sõltumatuid tunnuseid.

Joonis 4 on välja toodud emade ootuste keskmised lähtuvalt peretüübist ja laste arvust. Seega gruppide vahelisi suuri erinevusi ei esine. Kõige suurem ootuste erinevus on küll selle hinnangu puhul, mis puudutab ühte last, kuid see ei ole väga märkimisväärne. Kahe või enama lapse puhul on ootused sarnasemad. Peretüübist lähtuvalt saab välja tuua, et ootused on kõrgemad kasuisaga perede puhul. Kõrgeim hinnang on 2,93, siis kui peres on üks laps.

Analüüsist selgus, et emad ootavad tulevikus oma lastelt eelkõige emotsionaalset toetust ja hoolitsust vanaduspõlves. Rahalist abi aga kõige vähem. Ootused ei erine oluliselt tütarde ja poegade suhtes. Samuti ei mõjuta ootusi laste arv ja peretüüp.

5. Arutelu

Analüüsist ilmnes, et Eesti emad ootavad lastelt tulevikus eelkõige emotsionaalset tuge ja vanaduspõlves hoolitsemist. Seda kinnitavad ka varasemad uurimused, mis toovad esile, et oodatakse eelkõige instrumentaalset abi ja emotsionaalset toetust (Lin ja Wu, 2014).

Bengtsoni (2001) sõnul on suhtlemine, ühtekuuluvus, tunded ja toetamine laste, vanemate, vanavanemate vahel tähtis, et omavahelised suhted oleksid lähedasemad.

Kasearu ja Rootalu (2011) toovad välja, et abistamisel on oluline roll põlvkondadevahelistes suhetes, peamiselt antakse abi nõu andmise ja emotsionaalse toetuse näol. Probleemaatiliseks osutuvad aga olukorrad, kus täiskasvanud tütar või pensionieale lähenev ema vajab materiaalselt tuge, sellistel juhtudel võib abistamisest saada rusuv kohustus, nimelt ligi 60% täiskasvanud tütardest muretsevad sellepärast, et vanemad võivad tulevikus hakata vajama pidevat abistamist. Vananeva ühiskonna kontekstis näitab see selget vajadust hea hooldussüsteemi järele, et lastele ei langeks liiga suur koormus.

Vanaduspõlves hoolitsemine on oluline ning emad ootavad seda. Eesti kultuurile on iseloomulik, et vanemad kannavad oma laste eest hoolt ja seejärel lapsed omakorda enda eakate vanemate eest. See traditsioon iseloomustab kollektiivset väärtusorientatsiooni (Laidmäe, Tulva ja Sepp, 2009). Seega kui antakse abi, siis loodetakse ka seda tagasi saada.

Antud töös selgus, et rahalist abi oodatakse kõige vähem ning seda võib seletada sellega, et ema teab isegi, et pidev rahaline toetamine on koormav ning ei soovi oma last samasse olukorda panna. Seega väärtustatakse rohkem muid abistamise viise, mis ei nõua nii palju rahalisi ressursse. Samuti see, et rahalist abi nii palju ei oodata võib olla tingitud sellest, et emad usuvad, et riigipoolsed sotsiaalkindlustusmeetmed (pension, ravikindlustuse olemasolu) tagavad piisava toimetuleku vanemas eas. Seega nad tunnevad, et tulevikus on neile riik abiks ja ei pea laste poole pöörduma. Samuti võib väita, et nad väärtustavad teisi asju nagu näitab ka joonis 1. Sealt joonistub selgelt välja, et Eesti emad väärtustavad eelkõige emotsionaalset toetust ja hoolt vanaduspõlves, mis viitab sellele, et häid omavahelisi suhteid peetakse oluliseks.

Kui võrrelda Bengtsoni solidaarsuse dimensioone (2001) ja antud töö raames tehtud analüüsi tulemusi, siis võib järeldada, et afektiivne dimensioon on kõige olulisem. Eelnevalt sai välja toodud, et emad ootavad lastelt tulevikus rohkem emotsionaalset toetust. Siit võib järeldada, et lähedaste peresuhete hoidmist peetakse oluliseks. Samuti võib loota, et ka lapsed jagavad oma muresid ja rõõme. Üksteisele oma kogemustest rääkimine tugevdab suhet ja loob aluse põlvkondadevahelisele solidaarsusele.

Käesoleva uurimuse kontekstis joonistus välja ka assotsiatsiooniline dimensioon, mis väljendab ühiseid tegevusi nagu abistamine, sh ka kodutöodes. Seda emad soovivad, kuid mitte nii oluliselt (keskmine hinnang on 2,67). Seega nad eeldavad, et saadakse ise hakkama tavaliste igapäevaeluliste asjadega ja ei peeta nii oluliseks, et lapsed kaasa aitavad. Emad pidasid veel tähtsaks hoolitsust vanaduspõlves (keskmine hinnang 3,2 5-st), see ühtib funktsionaalse solidaarsuse dimensiooniga ja näitab abistamist.

Analüüsist selgus, et emad ei pea nii oluliseks seda, kas lapsed elavad tulevikus nende lähedal (keskmine hinnang on 2,22). Geograafilist kaugust ja seda kui tihti kohtutakse võtab arvesse struktuuriline dimensioon. Kuigi emad soovivad abi saada, siis ei tähenda see tingimata seda, et lapsed peavad elama samas linnas. Arvestades seda, et soovitakse saada emotsionaalset tuge kõige enam, siis selleks saab kontakti luua ka telefoni või interneti teel.

Kokkuvõtvalt võib välja tuua, et solidaarsuse dimensioonid on omavahel seotud nagu tõi välja ka Bengtson (2001). Üks dimensioon mõjutab teist ning mida rohkem dimensioone esindatud on, seda tugevam on solidaarsus.

Käesoleva töö raames uurisin ka seda, et kas emade ootused on erinevad poegadele ja tütardele. Grundy ja Henrietta (2006) toovad välja, et soolised erinevused on tingitud sellest kui sagedane on kontakt lapse ja ema vahel. Kui suhtlus on tihe, siis abistamine samuti. Antud uurimuses ilmnes, et soolisi erinevusi ootustes lapsele ei esinenud. Eestis pigem oodataksegi, et nii tütreid kui ka pojad abistavad oma vanemaid. Järelikult peavad emad kontakti mõlemast soost lapsega samaväärselt oluliseks.

Kindel on see, et abi oodatakse ja seda vajadusel ka saadakse, seega ei ole nii oluline, kes seda osutab. Tundub, et eesti emadel ei olegi erilisi eelistusi selles osas. Samuti võib välja tuua, et riiklike abimeetmete tulemusena on sooneutraalsus põhjendatav. Seega ei pea otsustama, kas tütar või poeg osutab abi, kui seda saab riik teha.

Kui vaadelda, kas laste arv mõjutab ootusi, siis ilmnes, et see ei mänginud statistiliselt olulist rolli. Ühest küljest kui lapsi on rohkem, siis võib rohkem abi saada ning vähem sõltuda sotsiaalhoolekande asutustest (Grundy, 2005). Kuid Logani ja Spitze (1996) uuringust selgus, et laste arv omab negatiivset efekti abile ning kokku saadakse abi sama palju sõltumata kui palju lapsi peres on. Kuigi ühelt lapselt saadakse vähem abi, mis on ka iseenesest mõistetav, sest temale langevad kõik ootused ja kohustused. Kui lapsi on rohkem, siis on võimalik abistamine nende vahel ära jaotada ning kui on juba kaks või enam last, siis ei ole probleemi ülesannete jaotusega.

Antud töö valimis on vaid 20% emadel üks laps ning ootused ei ole selle tõttu kõrgemad. Keskmised hinnangud ootustele on üsna sarnased – ühe lapse puhul 2,6, kahe lapse puhul 2,56 ja kolme või enam lapse puhul 2,58 (5 palli skaalal).

Erinevusi ei pruugi sellepärast olla, et ei osata ette veel arvata, kui palju abi võib vaja minna ja kelle vahel täpsemalt ülesanded ära jaotada.

Samuti ei avaldanud statistiliselt olulist mõju ootustele peretüüp. Keskmised hinnangud ootustele olid sarnased – üksikemadel 2,6, kasuisaga peredel 2,7 ja bioloogilise isaga peredel 2,5. Võib oletada, et ema ootused ei ole mõjutatud peretüübist, sest ta mõtleb vaid sellele, mida tema sooviks ega arvesta partneri olemasolu või puudumist.

Üldiselt on ühiskonnas aset leidnud muudatused (individualiseerumine, teine demograafiline üleminek) toonud esile selle, et on üksikvanemaid ja kärgperesid rohkem. Antud töö valimis on neid kokku lausa 45%. Seega siin kohal tuleb välja probleem, et lahkuminekute arvu suurenemise riskiteguriks on see, et sellistes peredes üles kasvanud inimesed on ettevaatlikumad seoses enda pere loomisega (Wolfinger, 2005).

Perekond on muutuv institutsioon ning võib oletada, et lähitulevikus kärgperede arv pigem suureneb kui väheneb. Kuna ühiskonnas valitseb suurem mitmekesisus ja tolerantsus erinevate perevormide suhtes (Ainsaar, Kasearu ja Rootalu, 2014). Seega traditsiooniline peretüüp ei ole enam nii range reegel ja seda kinnitab ka see, et perekonnavormid on üha mitmekesisemad. Peretüüp ei pruugi avaldada mõju ootustele, sest perekonnad ei ole enam nii selgelt defineeritud ning emad lähtuvad pigem enda isiklikest soovidest.

Teooria osas tulid esile, millised ühiskondlikud muudatused on toimunud ning mis mõjutavad põlvkondadevahelisi suhteid ja solidaarsust. Eesti puhul võib samuti väita, et ühiskond on mingil määral kujundanud ootusi ning samuti on kultuuriline kontekst avaldanud mõju. See võib põhjendada, miks soolisi erinevusi ei tulnud esile ning see, et laste arv või peretüüp ei avaldanud ootustele mõju.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on emade ootused lapselt saadavale abile ja toetusele tulevikus. Samuti teada saada, kas sugu, laste arv või peretüüp mõjutavad emade ootusi. Uurimuse teostamiseks viidi läbi kvantitatiivne andmeanalüüs kasutades „Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted Eestis“ 2009. aasta andmeid.

Analüüsi peamised tulemused olid järgmised:

- Eesti emad ootavad tulevikus oma lastelt kõige enam emotsionaalset toetust ja hoolitsemist vanaduspõlves.
- Kõige vähem soovitakse saada rahalist abi ja seda, et laps toetaks rahaliselt nooremaid õdesid-vendi.
- Tütarde ja poegade puhul ootused ei erine, hinnangud on mõlemale sarnased.
- Laste arv ei kujunda ootusi. Seega ühe, kahe või kolme ja enama lapse puhul on ootused samad.
- Peretüüp ei avalda ootustele mõju. Üksikemade, bioloogilise või kasuisaga perede puhul ei tulnud esile olulisi statistilisi erinevusi.
- Laste arvu ja peretüübi koosmõju ootustele ei ole samuti märkimisväärne.

Antud töö selgitas välja, millised on emade ootused lapselt saadavale abile ja toetusele tulevikus, kuid esile ei tulnud soolisi erinevusi ega laste arvu ning peretüübi mõju ootustele.

Kasutatud kirjandus:

Ainsaar, M., Kasearu, K., Rootalu, K. (2014) Muutused Eesti pereloomekäitumises 20 ja 21. sajandil. *Akadeemia*, 11, 1937–1962.

Albert, I., Trommsdorff, G. (2014). The role of culture in social development over the life span: An interpersonal relations approach. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(2).

Amato, P., Booth, A. (1997) *A Generation at Risk: Growing Up in an Area of Family Upheaval*. Cambridge, MA: Harvard

Atkinson, M.P., Kivett, V.R., Campbell, R.T. (1986) Intergenerational solidarity: An examination of a theoretical model. *Journal of Gerontology* 41: 408-416.

Beck, U., Beck-Gernsheim, E., (2002). *Individualization*. SAGE Publications: London, Thousand Oaks, New Dehli.

Bengtson, V. L., & Schrader, S. S. (1982). *Parent-child relations. Handbook of research instruments in social gerontology*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2: 115-185.

Bengtson, V.L, Roberts. R.E.L (1991) Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 856-870

Bengston, V.L (2001). Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bond, *Journal of Marriage and Family* 63: 1-16

Berry, J.W et al (1997). Introduction to methodology, *Handbook of Cross Cultural Psychology Vol 2*, 2nd ed., Triandis, H.C and Berry, J.W. (Toim.), Allyn and Bacon: Boston, lk 1-28.

Bumpass, L.L., Sweet, J., & Martin, C. (1990) Changing pattern of remarriage. *Journal of Marriage and the Family*, 52: 747-756.

European Social Survey (2006). <http://www.europeansocialsurvey.org/>

Ferguson, K. M. (2006). Social capital and children's wellbeing: A critical synthesis of the international social capital literature. *International Journal of Social Welfare*, 15: 2–18.

Foa, E.B & Foa, U.G. (1980) *Resource Theory: Interpersonal Behaviour as Exchange*. Social Exchange: Advances in Theory and Research: 77-94. New York: Plenum Press

- Grundy, E., & Read, S. (2012). Social contacts and receipt of help among older people in England: Are there benefits of having more children? *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 67, 742–754.
- Grundy, E. (2005) Reciprocity in relationships: socio-economic and health influences on intergenerational exchanges between third age parents and their adult children in Great Britain. *British Journal of Sociology*, 56: 233–55.
- Grundy, E &Henretta, J.C.(2006) Between elderly parents and adult children a new look at the intergenerational care provided by the 'sandwich generation'. *Ageing and society*, 26. 707-722
- Grundy, E., & Read, S. (2012). Social contacts and receipt of help among older people in England: Are there benefits of having more children? *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 67, 742–754.
- Haberkern, K., Schmid, T., & Szydlik, M. (2015). Gender differences in intergenerational care in European welfare states. *Ageing & Society*, 35(2), 298–320.
- Hanson, S. M., & Sauer, W. J. (1985). *Children and Their Elderly Parents*. W. J. Sauer & R. T. Coward (Toim), Social support networks and the care of the elderly (pp. 41-65). *New York: Springer*
- Hansson, L.(2004) Valikud ja võimalused: Argielu Eestis 1993-2003. *Tallinn: Valgus*.
- Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: John Wiley & Sons.
- Ikkink, K.K, van Tilburg, T. & Knipscheer, K.C.P.M. (1999) Perceived instrumented support exchanges in relationships between elderly parents and their adult children: Normative and structural explanations, *Journal of Marriage and Family*, 61: 831-844
- Jensen, C. 2008. Worlds of welfare services and transfers. *Journal of European Social Policy*, 18, 2, 151–62
- Kasearu, K. (2009). Muutuvad pereväärtused muutuvast Eestis. *Tallinn: Rahvastikuminiistri büroo*.
- Kasearu, K.; Kutsar, D. (2010). Informal support networks in a changing society - are family-based networks being 'crowded out'? *Studies of Transition States and Societies*, 2 (1), 56–73.

Kasearu, K. Rootalu, K.(2011) Lapse väärtus ja põlvkondadevahelised suhted. Uuringu lühiraport

Kasearu, K.; Kutsar, D. (2013). *Intergenerational Solidarity in Families: Interplay Between the Family and the State*. Albert, I., Ferring, D.(Toim). Intergenerational Relations: European Perspectives in Family and Society (25–38). The Policy Press.

Kohn, M. (1959). Social class and parental values. *American Journal of Sociology*, 64, 337 – 351.

Kohn, M. (1969). *Class and Conformity: A Study in Values*. Homewood, IL: The Dorsey Press.

Künemund, H. (2008). Intergenerational relations within the family and the state. *Families, Ageing and Social Policy: Intergenerational Solidarity in European Welfare States* (105–122). Edward Elgar Publishing.

Laidmäe, V-I., Hansson, L., Leppik, P., Tulva, T., Lausvee, E.(2009). Later life in Estonia: Satisfaction with life and intergenerational support. *The Internet Journal of Geriatrics and Gerontology*, 6(1).

Laidmäe, V-I., Hansson, L., Tulva, T., Lausvee, T., Kasepalu, Ü.(2009) Multi-generation family in Estonia: multiple roles and the stress of living together with elderly people. *The Internet Journal of Geriatrics and Gerontology*. 5:1.

Laidmäe V-I, Tulva T, Sepp M.(2009) Attitudes of the middle-aged towards ageing in Estonia. *The Internet Journal of Geriatrics and Gerontology*, 5 (1).

Lamb, Sarah.(2001) *Generation in Anthropology*. International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences.

Lin, I-F., Wu, H-S.(2014) Intergenerational Exchange and Expected Support among the Young-Old. *Journal of Marriage and Family*, 76(2): 261-271.

Logan, J., & Spitze, G. D. (1996). *Family Ties*. Temple University Press.

Mannheim, K. (1964) *The Problem of Generations. Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge, 276-320.

McLanahan, S.S. (1994) The consequences of single motherhood. *American Prospect*. 18, 94-58.

Monserud, M. A. (2008), Intergenerational relationships and affectual solidarity between grandparents and young adults. *Journal of Marriage and Family*, 70: 182–195.)

- Narusk, A., Hansson, L. (1999) *Estonian Families in the 1990s: Winners and Losers*. Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Narusk, A., Hansson, L., Kelam, A., Laidmäe V.-I. (1999) Changing values and attitudes, 1985–1998). Estonian Human Development Report. 1999, *Tallinn: UNDP*: 30–5.
- Pillemer, K., & Suitor, J. J. (2006). Making choices: A within-family study of caregiver selection. *The Gerontologist*, 46, 439–448
- Popnoe, D. (1993) *Life Without Father: Compelling New Evidence that Fatherhood and Marriage are Indispensable for the Good of Children and Society*. New York; Free Press
- Roberts, R. E. L., Richards, L. N., & Bengtson, V. L. (1991). Intergenerational solidarity in families: Untangling the ties that bind. S. K. Pfeifer & M. B. Sussman (Toim). *Marriage and Family Review*, 16. Haworth Press, Binghamton, NY: 11-46.
- Rosenthal, C. J. (1985). Kinkeeping in the familial division of labor. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 965 – 974
- Ross, C.E., Mirowsky, J. (2002.) “Family relationships, social support, and subjective life expectancy.” *Journal of Health and Social Behavior*, 43: 469-89.
- Rossi, A. S., Rossi, P.H. (1990). *Of Human Bonding. Parent-child Relations Across the Life Course*. New York: Aldine de Gruyter.
- Saraceno, C., Olagnero, M., Torrioni, P. (2005). *First European Quality of Life Survey: Families, Work and Social Networks, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg*: Office for Official Publication of the European Communities.
- Shulman, N. (1975). Life-cycle variations in patterns of close relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 37, 813-821.
- Silverstein, M., Giarrusso, R., & Bengtson, V. (1998). *Intergenerational Solidarity and the Grandparent Role*. Szinovacz, M. (Toim) *The Handbook on Grandparenthood*. Connecticut: Greenwood Press.
- Spitze, G., & Logan, J. (1990). Sons, daughters, and intergenerational social support. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 420-430
- Stein, C. H. (1993). *Felt Obligation in Adult Family Relationships*. Duck, S. (Toim), *Social context and relationships* (pp. 78-99). Newbury Park, CA: Sage

Stein, C. H., et al. (1998). Because they're my parents: An intergenerational study of felt obligation and parental caregiving. *Journal of Marriage and Family* 60, 611-622.

Tooding, L-M.(2015) *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Trommsdorff, G. (2001). Value of children and intergenerational relations: a cross-cultural psychological study. <http://www.uni-konstanz.de/developmental-psychology/>

Trommsdorff, G. (2009). Cultural transmission: Developmental, psychological, social and methodological perspectives. Cultural Transmission: Psychological, Developmental, Social, and Methodological Aspects (pp. 126–160). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Van Ranst N., Verschueren K., Marcoen A. (1995). The meaning of grandparents as viewed by adolescent grandchildren: An empirical study in Belgium. *International Journal of Aging & Human Development*, 41, 311–324.

Vinken, H., Soeters, J., Ester, P. (2004) *Comparing Cultures: Dimensions of Culture in a Comparative Perspective*. Leiden, the Netherlands: Brill.

Wolfinger, N.H.(2005) *Understanding the Divorce Cycle: The Children of Divorce in Their Own Marriages*. New York: Cambridge University Press.

Wu, J., Kasearu, K., Värnik, A., Tooding, L.-M., Trommsdorff, G. (2016). Associations between quality of relationships and life satisfaction of older mothers in Estonia, Germany, Russia and China. *Ageing and Society*

Lisad

Lisa 1.

Tabel 1. Pearsoni korrelatsioonikordajad emade ootuste sugupoolte lõikes

Poeg \ Tütar	Jätkab lähedal elamist	Toetab rahaliselt õdesid/vendi	Aitab kaasa kodutöodes	Pakub rahalist abi	Aitab nooremaid õdesid/vendi	Hoolitseb vanaduspõlves	Pakub emotsionaalset toetust
Jätkab lähedal elamist	0,8**						
Toetab rahaliselt õdesid/vendi		0,79**					
Aitab kaasa kodutöodes			0,76**				
Pakub rahalist abi				0,77**			
Aitab nooremaid õdesid/vendi					0,7**		
Hoolitseb vanaduspõlves						0,83**	
Pakub emotsionaalset toetust							0,76**

** - $p < 0.01$

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Johanna Mäekivi (19.12.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose „Eesti emade ootused lapselt saadavale toetusele ja abile tulevikus“, mille juhendaja on Kadri Raid

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.06.2016